

**KHAI THÁC TÀI SẢN TRÍ TUỆ MANG YẾU TỐ ĐỊA DANH
Ở TỈNH QUẢNG NGÃI: THỰC TRẠNG VÀ MỘT SỐ TỒN TẠI HẠN CHẾ**

ĐOÀN ĐỨC LƯƠNG*

NGÔ MINH TIẾN**

Ngày nhận bài: 23/04/2022

Ngày phản biện: 30/04/2022

Ngày đăng bài: 30/06/2022

Tóm tắt:

Trên cơ sở những tài sản trí tuệ đã được bảo hộ là chỉ dẫn địa lý, nhãn hiệu tập thể và nhãn hiệu chứng nhận mang yếu tố địa danh ở tỉnh Quảng Ngãi giai đoạn 2016 đến tháng 6 năm 2021; bài viết khảo sát tình hình khai thác có tính đại diện các nhóm đối tượng về chỉ dẫn địa lý, nhãn hiệu chứng nhận và nhãn hiệu tập thể; bài viết cũng chỉ ra một số tồn tại hạn chế trong việc khai thác mang lại hiệu quả cao hơn, nâng cao sinh kế cho người dân và thương hiệu của sản phẩm hàng hóa.

Từ khóa:

Khai thác, tài sản trí tuệ, địa danh, Quảng Ngãi

Abstract:

Based on protected intellectual property such as geographical indications, collective marks, and certification marks bearing geographical elements in Quang Ngai province, this article surveying the exploitation of representative groups of geographical indications, certification marks, and collective marks; The article also points out some limitations in exploiting to bring more efficiency and improve livelihoods for people and brands of goods.

Keywords:

Mining, intellectual property, landmarks, Quang Ngai

1. Đặt vấn đề

Quảng Ngãi là một trong những tỉnh chú trọng đến bảo hộ quyền sở hữu trí tuệ đối với những sản phẩm mang yếu tố địa danh ở địa phương. Trong giai đoạn 2016 đến tháng 6/2021, Tỉnh đã có nhiều văn bản triển khai, hỗ trợ xây dựng hồ sơ, kinh phí để đăng ký bảo hộ những sản phẩm đặc thù hoặc truyền thống của địa phương dưới các hình thức chỉ dẫn địa lý, nhãn hiệu tập thể và nhãn hiệu chứng nhận.

* PGS.TS., Trường Đại học Luật, Đại học Huế; Email: luongdd@hul.edu.vn.

** ThS., Trường Đại học Luật, Đại học Huế; Email: tiennm@hul.edu.vn.

• Ghi chú: Tài bài viết toàn văn tại địa chỉ: <http://tapchi.hul.edu.vn>.

Đối với chỉ dẫn địa lý đã có hai sản phẩm được bảo hộ là tỏi Lý Sơn (Ủy ban nhân dân huyện Lý Sơn làm chủ sở hữu) và Quế Trà Bồng (Ủy ban nhân dân huyện Trà Bồng làm chủ sở hữu). Hai chỉ dẫn địa lý này là sản phẩm chủ lực của địa phương đã được bảo hộ nhãn hiệu tập thể trước đây (nay đã hủy) đó là tỏi Lý Sơn do Hiệp hội tỏi Lý Sơn làm chủ sở hữu và quế Trà Bồng do Hội nông dân huyện làm chủ sở hữu.

Đối với nhãn hiệu chứng nhận (NHCN): Có mười hai nhãn hiệu chứng nhận được bảo hộ phân bố ở các huyện, thành phố như sau: Huyện Nghĩa Hành (03 NHCN), huyện Trà Bồng (02 NHCN), huyện Ba Tơ (03 NHCN), các huyện Minh Long, huyện Sơn Tây, huyện Nghĩa Hành và thành phố Quảng Ngãi số lượng mỗi huyện là 01 NHCN. Các sản phẩm được bảo hộ chủ yếu là trong lĩnh vực nông nghiệp và nuôi trồng tập trung các nhóm theo xếp loại nhãn hiệu của Công ước nixto là nhóm 31 (09), sản phẩm chè nhóm 30 (01), sản phẩm có nguồn gốc từ động vật nhóm 29 (02).

Đối với nhãn hiệu tập thể có 34 nhãn hiệu (đã hết hạn 01 và hủy 02 nhãn hiệu) nên còn lại 31 nhãn hiệu các sản phẩm chủ yếu là nhóm 29, 30, 31 theo xếp loại nhãn hiệu Chủ sở hữu nhãn hiệu tập thể là Hội nông dân 10/31 (chiếm 32%), hợp tác xã nông nghiệp hoặc chuyên canh 21/31 (chiếm 68%). Ngoài ra còn hàng chục nhãn hiệu đã được nhận đơn hợp lệ và đang chờ xét cấp văn bằng bảo hộ. Có thể khẳng định rằng việc bảo hộ quyền sở hữu trí tuệ cho những sản phẩm chủ lực mang yếu tố địa danh ở địa phương là kết quả triển khai các Quyết định của Chính phủ, chủ trương đúng đắn của tỉnh, sự vào cuộc của Sở Khoa học công nghệ, các sở ban ngành có liên quan, Ủy ban nhân dân các cấp và những mô hình kinh tế trong tỉnh. Khai thác phát huy hết tiềm năng của những sản phẩm được bảo hộ là yếu tố quan trọng thúc đẩy phát triển kinh tế xã hội cho tỉnh, nâng cao sinh kế cho người dân.

2. Một số khảo sát về tình hình khai thác đối với tài sản trí tuệ mang yếu tố địa danh ở tỉnh Quảng Ngãi

Ngày 23/11/2020, Cục Sở hữu trí tuệ ra Quyết định số 4525/QĐ-SHTT về việc cấp Giấy chứng nhận đăng ký chỉ dẫn địa lý số 00094 cho sản phẩm quế “Trà Bồng” nổi tiếng. Ủy ban nhân dân (UBND) huyện Trà Bồng là tổ chức quản lý chỉ dẫn địa lý này. Qua khảo sát, UBND huyện Trà Bồng giao cho Phòng Kinh tế - Hạ tầng huyện Trà Bồng trực tiếp quản lý, hướng dẫn các đơn vị, cá nhân sử dụng “chỉ dẫn địa lý” này.

Dự án xây dựng bộ nhận diện thương hiệu chỉ dẫn địa lý “Trà Bồng” với đầy đủ các yếu tố cần thiết, đảm bảo yêu cầu kỹ thuật, mỹ thuật và tính chất pháp lý; hình thành trang thông tin quảng bá cho Quế Trà Bồng tại địa chỉ <http://quetrabong.com.vn> và xây dựng được phần mềm quản lý cơ sở dữ liệu truy xuất nguồn gốc quế Trà Bồng.

Việc bảo hộ chỉ dẫn địa lý sẽ tạo điều kiện thuận lợi để sản phẩm Quế Trà Bồng tiếp cận thị trường sâu rộng hơn, góp phần nâng cao giá trị, thương hiệu, tăng thu nhập cho người dân. Định hướng trong thời gian tới huyện sẽ khuyến khích phát triển, mở rộng diện tích trồng quế; kêu gọi, thu hút doanh nghiệp đầu tư vào lĩnh vực này đồng thời, tăng cường công tác quảng bá sản phẩm; áp dụng rộng rãi tiến bộ khoa học kỹ thuật vào trong sản xuất nhằm nâng cao chất lượng quế theo hướng hữu cơ để giữ vững thương hiệu.

Tuy nhiên, qua khảo sát hai doanh nghiệp: Công ty TNHH Hương Quế Trà Bồng, Công Ty TNHH một thành viên Hiếu Dũng hiện đang sản xuất kinh doanh các sản phẩm từ quế như nước rửa chén, nước rửa tay, nước lau sàn, túi sáp thơm, xà bông quế, bột quế, nước cất tinh dầu, tinh dầu lá quế, tinh dầu vỏ quế, nhang quế, nhang trầm. Đây là hai công ty lớn hiện đang có nhiều sản phẩm từ quế Trà Bồng, đã tham gia vào chương trình OCOP. Khu vực địa lý trồng và khai thác cây quế nằm ở địa bàn các xã: xã Hương Trà, xã Sơn Trà, xã Trà Bùi, xã Trà Giang, xã Trà Hiệp, xã Trà Lâm, xã Trà Phong, xã Trà Sơn, xã Trà Tân, xã Trà Tây, xã Trà Thanh, xã Trà Thủy và xã Trà Xinh thuộc huyện Trà Bồng, tỉnh Quảng Ngãi.

Ngày 29/6/2020, Cục Sở hữu trí tuệ ban hành Quyết định số 2421/QĐ-SHTT về việc cấp Giấy chứng nhận đăng ký Chỉ dẫn địa lý số 00081 cho sản phẩm tỏi “Lý Sơn”. UBND huyện Lý Sơn, tỉnh Quảng Ngãi là tổ chức quản lý chỉ dẫn địa lý này. Qua khảo sát, UBND huyện Lý Sơn giao cho Phòng Kinh tế - Hạ tầng nông thôn huyện Lý Sơn trực tiếp quản lý, hướng dẫn các đơn vị, cá nhân sử dụng “chỉ dẫn địa lý” này.

Qua khảo sát tại địa phương, ông Đặng Tấn Thành, phó chủ tịch UBND huyện Lý Sơn cho biết, sau khi chỉ dẫn địa lý “tỏi Lý Sơn” đã được bảo hộ, phòng Kinh tế và Hạ tầng nông thôn của huyện đã trực tiếp thành lập ban kiểm soát, hướng dẫn và giao cho 6.000 hộ nông dân và 01 Hợp tác xã (HTX) Nông nghiệp sinh thái Lý Sơn sử dụng, khai thác chỉ dẫn địa lý này. Địa phương cũng đã hình thành “chuỗi liên kết sản xuất – tiêu thụ sản phẩm” nhưng chưa phát huy hiệu quả. Bên cạnh đó, địa phương chưa xây dựng các nội quy, quy chế, quy trình kiểm tra sản xuất kinh doanh hàng hóa dịch vụ khi sử dụng, khai thác chỉ dẫn địa lý.

Theo đồng chí Đặng Tấn Thành – Phó chủ tịch huyện, để củng cố và phát triển thương hiệu tỏi Lý Sơn, bảo đảm quyền và lợi ích của người dân cần phải có sự vào cuộc của tất cả các cơ quan, đơn vị và người dân trong huyện. Cụ thể, UBND huyện đảo Lý Sơn đề nghị các cơ quan, tổ chức, cá nhân và toàn thể nhân dân trong huyện tích cực tham gia đấu tranh, giám sát và kịp thời tố giác hành vi vận chuyển tỏi nơi khác về đảo với mục đích giả danh tỏi Lý Sơn, kịp thời cung cấp thông tin với cơ quan chức năng của huyện qua đường dây nóng 02553.876342. Các tổ chức, cá nhân, thương lái có nhu cầu vận chuyển

tôi nơi khác về Lý Sơn với mục đích làm giống phải trực tiếp liên hệ với Phòng Kinh tế - Hạ tầng nông thôn huyện để đăng ký và bảo đảm kê khai, cam kết không bán tôi nơi khác trên thị trường Lý Sơn. Các tổ chức hội, đoàn thể chính trị - xã hội huyện tăng cường tuyên truyền, vận động người dân, người thân trong gia đình vì mục tiêu bảo vệ thương hiệu tôi Lý Sơn không vận chuyển tôi nơi khác về để trà trộn, nhằm tránh gây nhầm lẫn cho khách hàng cũng như bảo vệ quyền và lợi ích của người dân Lý Sơn. Hội sản xuất, kinh doanh và chế biến hành, tôi Lý Sơn tiếp tục theo dõi, kiểm tra nhằm phát hiện hội viên có hành vi vận chuyển, trộn tôi Lý Sơn để bán trên thị trường, kịp thời báo chính quyền địa phương xử lý theo quy định. Tùy theo mức độ vi phạm, Hội có thể khởi kiện các tổ chức, cá nhân vi phạm theo Luật Sở hữu trí tuệ. Đoàn Biên phòng Lý Sơn phối hợp Ban quản lý cảng Lý Sơn tiếp tục vận động các chủ phương tiện vận tải hàng hóa và hành khách cam kết không vận chuyển tôi nơi khác về Lý Sơn¹.

Khảo sát một số nhãn hiệu chứng nhận mang yếu tố địa danh ở Quảng Ngãi cho thấy: Ngày 25/8/2017, Cục SHTT đã cấp văn bằng bảo hộ nhãn hiệu chứng nhận đối với nhãn hiệu “chè Minh Long”. UBND huyện Minh Long là đơn vị quản lý, sở hữu nhãn hiệu chứng nhận này. Sau đó, UBND huyện giao cho phòng Kinh tế Hạ tầng huyện Minh Long trực tiếp quản lý, hướng dẫn các đơn vị, cá nhân sử dụng nhãn hiệu chứng nhận “chè Minh Long”. Đến thời điểm này, có HTX Nông nghiệp Long Hiệp (Địa chỉ thôn 1 – xã Long Hiệp – huyện Minh Long – tỉnh Quảng Ngãi) là đơn vị sử dụng nhãn hiệu chứng nhận này. Thương hiệu “Chè Minh Long” của HTX Nông nghiệp Long Hiệp đã có những hoạt động mang lại hiệu quả kinh tế cao, tạo việc làm ổn định cho hàng chục lao động ở địa phương và là điểm sáng của kinh tế tập thể ở huyện Minh Long, tỉnh Quảng Ngãi, góp phần giúp địa phương đưa tiến bộ khoa học kỹ thuật vào sản xuất, tìm đầu ra cho sản phẩm, nâng cao thu nhập cho người dân địa phương. HTX Nông nghiệp Long Hiệp được thành lập vào tháng 4/2016, có trụ sở tại Thôn 1, Xã Long Hiệp, Huyện Minh Long, tỉnh Quảng Ngãi. Đầu năm 2017, thương hiệu “Chè Minh Long” ra đời đã góp phần khẳng định uy tín, chất lượng chè ở Minh Long và Hợp tác xã Nông nghiệp Long Hiệp. Để phát triển bền vững, Hợp tác xã liên kết thu mua cố định trên diện tích 42,5 ha chè của người dân và mở rộng thị trường tiêu thụ, với 14 đại lý trong toàn tỉnh. Từ tháng 4/2017, Hợp tác xã đã tiến hành thu mua 1 tấn chè/ngày, sơ chế đúng quy trình kỹ thuật, đóng gói, bảo quản, có nhãn hiệu trên bao bì.

Trong năm 2017, có 350 nghìn sản phẩm “Chè Minh Long” bán ra thị trường, mang lại doanh thu 200 triệu đồng cho HTX. Với đặc thù là vùng nông thôn miền núi, việc hoạt

¹ Hiền Cừ (2021), *Lại chờ tôi ra... đảo tôi*, <https://nhandan.com.vn/xahoi/lai-cho-toi-ra-dao-toi-637834/>, truy cập ngày 09/03/2021.

động ở một lĩnh vực sẽ gặp nhiều khó khăn, nên Hợp tác xã đã phát triển đa dạng hình thức hoạt động. Năm qua, HTX đã đầu tư hệ thống ống dẫn nước cung cấp nước sinh hoạt cho 1.000 hộ ở xã Long Hiệp và Thanh An từ nguồn Thác Trắng. HTX còn tạo việc làm ổn định cho hàng chục lao động ở địa phương, với thu nhập từ 3,5 - 4 triệu đồng/tháng. HTX là điểm sáng của kinh tế tập thể ở huyện Minh Long, góp phần giúp địa phương đưa tiến bộ khoa học kỹ thuật vào sản xuất, tìm đầu ra cho sản phẩm, nâng cao thu nhập cho người dân địa phương. Ngoài lượng chè xanh tiêu thụ trong tỉnh, hiện nay, các tỉnh miền Trung và Tây Nguyên đã tiêu thụ một lượng rất lớn chè xanh Minh Long. Bình quân mỗi ngày người dân Minh Long bán ra thị trường khoảng 1.500- 2.000 bó chè tươi (1,5 - 2 tấn chè). Bình quân mỗi hộ thu nhập từ 6- 8 triệu đồng/tháng (với những hộ trồng quy mô lớn). HTX cũng đã làm việc với một số chi nhánh của hệ thống siêu thị Co.op Mart để đưa sản phẩm vào siêu thị. Không chỉ dừng lại ở sản xuất và tiêu thụ chè tươi, huyện sẽ có chính sách để khuyến khích doanh nghiệp vào đầu tư xây dựng nhà máy chế biến trà Minh Long ngay tại địa phương để giảm thiểu chi phí trong công tác chế biến, giảm giá thành sản phẩm mà chất lượng vẫn đảm bảo².

Bên cạnh đó, UBND huyện Trà Bồng đã đăng ký xác lập và quản lý nhãn hiệu chứng nhận “heo bản địa Trà Bồng” và “gà kiến Trà Bồng”. Ngày 29/7/2020, Cục Sở hữu trí tuệ đã cấp văn bằng bảo hộ đối với nhãn hiệu chứng nhận gà kiến Trà Bồng. Ngày 10/7/2020, Cục Sở hữu trí tuệ đã cấp văn bằng bảo hộ đối với nhãn hiệu chứng nhận heo bản địa Trà Bồng. Sau khi được cấp 02 nhãn hiệu chứng nhận này, UBND huyện đã giao cho phòng Kinh tế Hạ tầng huyện quản lý, hướng dẫn các tổ chức, cá nhân tham gia sử dụng, khai thác nhãn hiệu chứng nhận.

Tuy nhiên, tính đến thời điểm hiện tại, địa phương chưa triển khai việc khai thác, sử dụng hai nhãn hiệu chứng nhận này. Nguyên nhân cơ bản là chưa quy hoạch vùng trồng nguyên liệu cây quế bản địa, vùng nuôi gà và heo bản địa; việc quản lý của các Hợp tác xã trên địa bàn huyện còn hạn chế, không có hiệu quả, không huy động được nguồn lực của Hội viên.

Khảo sát một số nhãn hiệu tập thể mang yếu tố địa danh ở Quảng Ngãi cho thấy: Ngày 12/4/2019, Cục Sở hữu trí tuệ đã cấp văn bằng bảo hộ cho sản phẩm “Nếp ngự Sa Huỳnh”. HTX Nông nghiệp xã Phở Châu là đơn vị quản lý, sở hữu nhãn hiệu tập thể này. Qua khảo sát cho thấy HTX Nông nghiệp Phở Châu đang quản lý, xây dựng và phát triển rất tốt nhãn hiệu tập thể này. Ông Nguyễn Hoàn Sơn – đại diện HTX Nông nghiệp Phở

² VITC (2017), *Mô hình Hợp tác xã Nông nghiệp Long Hiệp mang lại hiệu quả kinh tế cao*, <https://sanphamvungmien.vn/doanh-nghiep/2018/12/mo-hinh-hop-tac-xa-nong-nghiep-long-hiep-mang-lai-hieu-qua-kinh-te-cao>, truy cập ngày 20/6/2022.

Châu cho biết: “Để tạo điều kiện thuận lợi cho việc sản xuất, chính quyền xã dồn điền đổi thửa hàng trăm héc ta ruộng. Tôi đã đề nghị cấp trên hỗ trợ mua máy cấy để việc canh tác của bà con được thuận lợi, giảm ngã đổ khi đến mùa mưa bão. Bên cạnh đó, hợp tác xã đang đề nghị cấp trên và kêu gọi bà con xã viên đóng góp kinh phí xây dựng nhà xưởng, lắp đặt thiết bị chế biến thức ăn, đồ uống từ nếp. Như vậy sẽ tránh được tình trạng tư thương ép giá và thương hiệu nếp ngự Sa Huỳnh ngày càng vang xa...”³. HTX Phở Châu đang thực hiện dự án liên kết phục tráng giống và đẩy mạnh sản xuất, tiêu thụ nếp ngự. Đây là sản phẩm truyền thống có từ ngàn đời nay của địa phương, hạt giống do người dân tự chọn bằng phương pháp thủ công. Sau nhiều năm, giống dần bị thoái hóa dẫn đến năng suất thấp, giảm khả năng chống chịu sâu bệnh. Do đó, để bảo tồn gen giống nếp ngự Sa Huỳnh, cần phục tráng lại giống theo hướng nâng cao năng suất và chất lượng.

Năm 2018, HTX nông nghiệp Phở Châu đã phối hợp với Trung tâm Giống tỉnh tiến hành chọn lọc, phục tráng giống nếp ngự. Vụ đông xuân vừa qua, HTX tiến hành gieo sạ giống G1 đã qua chọn lọc trên diện tích 5ha. Đến nay đã thu hoạch 4ha trồng thí điểm, năng suất đạt từ 40-45 tạ/ha, cao hơn giống truyền thống. Thời gian đến, Trung tâm Giống tỉnh sẽ cho gieo sạ giống G2, với chất lượng cao hơn G1 và tiếp tục quá trình phục tráng cho ra dòng nếp ngự siêu nguyên chủng với chất lượng tốt, cho năng suất cao hơn 5 tạ/ha so với hiện nay.

Từ năm 2019 - 2020, HTX nông nghiệp Phở Châu cũng sẽ tiến hành xây dựng khu sơ chế và chế biến các sản phẩm từ nếp ngự mang nhãn hiệu “Nếp ngự Sa Huỳnh” như bánh nôm, cơm, bánh phu thê, rượu nếp, gạo nếp...

Qua khảo sát nhãn hiệu tập thể mang yếu tố địa danh ở Quảng Ngãi được bảo hộ, đã được khai thác thành công đó là nhãn hiệu tập thể “*Đức Lợi Nước mắm FISH SAUCE Mê lắm mắm quê mình*” do Hội nông dân xã Đức Lợi quản lý, sử dụng. Xã Đức Lợi hiện có 300 hộ gia đình làm nghề chế biến mắm, trong đó có 17 hộ đăng ký sản xuất kinh doanh; mỗi năm cung ứng ra thị trường 3 triệu lít mắm.

Sau khi được Cục Sở hữu trí tuệ cấp văn bằng bảo hộ, tháng 7/2020, HTX sản xuất mắm truyền thống xã Đức Lợi được thành lập, thu hút 8 cơ sở chế biến nước mắm tham gia. Giám đốc HTX sản xuất mắm truyền thống xã Đức Lợi Nguyễn Đình Hiếu cho biết: Khi các cơ sở tham gia vào HTX sẽ được cấp nhãn hiệu, logo do Cục Sở hữu trí tuệ cấp để dán lên sản phẩm; được tập huấn kiến thức để nâng cao chất lượng sản phẩm, nắm bắt nhu cầu của thị trường. Khi có đơn hàng, HTX sẽ tập hợp số lượng nước mắm ở các cơ sở cùng tham gia để đảm bảo nguồn hàng chất lượng. Ngoài ra, HTX cũng sẽ tìm nguồn nguyên

³ Nhóm tác giả sử dụng phương pháp phỏng vấn trực tiếp vào ngày 19 tháng 3 năm 2022.

liệu cá cơm để đảm bảo lượng cá muối mắm. Với 8 cơ sở, lượng cá muối mỗi năm khoảng 48 tấn cá cơm sẽ cho ra 24.000 lít nước mắm cốt thành phẩm⁴. Tuy nhiên, việc khai thác nhãn hiệu tập thể nước mắm Đức Lợi vẫn còn một số hạn chế như: chỉ có 03 cơ sở sử dụng nhãn hiệu có dán tem chống hàng giả, gắn mã QR truy xuất nguồn gốc, hình thức tiêu thụ vẫn đang còn nhỏ lẻ, chưa xây dựng được chuỗi liên kết sản xuất, tiêu thụ sản phẩm cũng như chưa xây dựng được quy trình cấp, thu hồi nhãn hiệu tập thể.

3. Một số tồn tại hạn chế trong khai thác tài sản trí tuệ mang yếu tố địa danh ở tỉnh Quảng Ngãi trong giai đoạn 2017 đến tháng 6 năm 2021

Qua khảo sát đánh giá tình hình khai thác phát huy đối với tài sản trí tuệ mang yếu tố địa danh là chỉ dẫn địa lý ở tỉnh Quảng Ngãi có nhiều sản phẩm gia dụng từ quê Trà Bồng, tỏi Lý Sơn. Tuy nhiên, qua khảo sát cho thấy các tổ chức, cá nhân kinh doanh các mặt hàng này chưa tham gia sử dụng “chỉ dẫn địa lý”, bao bì nhãn mác của các sản phẩm này chưa được gắn logo, chỉ rõ đây là sản phẩm mang chỉ dẫn địa lý.

Tương tự, các sản phẩm đã được bảo hộ nhãn hiệu chứng nhận như heo bản địa Trà Bồng, gà kiến Trà Bồng, rượu cần Ba Tơ, thịt trâu Ba Tơ vẫn chưa đưa vào khai thác và cũng chưa có lộ trình khai thác cụ thể.

Thứ nhất, đối với chủ sở hữu

Đối với chủ sở hữu chỉ dẫn địa lý và nhãn hiệu chứng nhận đều là cơ quan quản lý nhà nước nên sau khi được bảo hộ nếu không có cơ chế cho các tổ chức kinh tế khai thác và sử dụng sẽ rất lãng phí và không nâng cao được thương hiệu của sản phẩm được bảo hộ. Đối với nhãn hiệu tập thể, hội nông dân đứng đơn là chủ sở hữu chỉ là giải pháp tình thế. Sau khi được bảo hộ cần chuyển giao cho hợp tác xã nông nghiệp hoặc hình thành hợp tác xã chuyên canh để thực hiện khai thác mới mang lại hiệu quả.

Thứ hai, còn khá ít sự liên kết theo mô hình “Chuỗi liên kết sản xuất- tiêu thụ sản phẩm chủ lực đã được bảo hộ ở địa phương” nên các chủ thể khai thác tự tìm đầu ra cho sản phẩm của mình. Trong các nhóm sản phẩm được bảo hộ có thể xây dựng các chuỗi trồng trọt, chuỗi chăn nuôi, chuỗi những sản phẩm từ nông nghiệp, từ đó các chuỗi này có các đầu mối tiêu thụ tất cả những sản phẩm được bảo hộ mới hiệu quả. Các cơ sở được xác nhận chuỗi cung ứng thực phẩm an toàn trên địa bàn vẫn còn ít. Việc chưa quản lý, truy xuất được tận gốc đối với các sản phẩm không bảo đảm an toàn thực phẩm, một phần do đặc thù sản phẩm không có bao gói, được thu gom qua nhiều cơ sở. Quảng Ngãi có mô hình chuỗi liên kết nhưng còn nhỏ lẻ, chẳng hạn: Tại tỉnh Quảng Ngãi, hiệu quả từ các mô hình chuỗi liên kết của nhóm hộ, hợp tác xã giúp nông dân chủ động hơn trong khâu sản

⁴ Nhóm tác giả sử dụng phương pháp phỏng vấn trực tiếp vào ngày 19 tháng 3 năm 2022.

xuất và tiêu thụ nông sản. Tại xã Sơn Hạ, huyện miền núi Sơn Hà, tỉnh Quảng Ngãi là một trong số hàng chục gia đình tham gia nhóm hộ chăn nuôi gà kiến thả vườn. Từ nguồn vốn hỗ trợ ban đầu của Dự án Giảm nghèo Tây Nguyên, gia đình ông đã thả nuôi hàng trăm con gà kiến, thu lãi hàng chục triệu đồng mỗi năm. Khi tham gia mô hình nhóm hộ sản xuất theo chuỗi liên kết, ông Trần Thanh Hải cùng nhiều hộ dân khác không còn phải lo về giá và đầu ra cho sản phẩm⁵. Vì thế, phát huy được những sản phẩm được bảo hộ đóng vai trò quan trọng trong hình thành chuỗi sản phẩm an toàn.

Thứ ba, sự hỗ trợ cho các sản phẩm được bảo hộ còn chưa đồng bộ, chẳng hạn Sở Nông nghiệp và Phát triển nông thôn hỗ trợ về quy trình sản xuất, nuôi trồng; Sở Công thương hỗ trợ đầu ra; Sở Văn hóa- Thể thao và Du lịch xây dựng những “điểm du lịch” sinh thái, sản phẩm địa phương và an toàn.

Thứ tư, hệ thống tổ chức quản lý, kiểm soát khi đưa vào khai thác sử dụng còn hạn chế.

Qua kết quả khảo sát các chỉ dẫn địa lý và nhãn hiệu tập thể ở tỉnh cho thấy chưa hình thành bộ phận kiểm soát có tính cách chuyên nghiệp. Với tư cách là chủ thể quản lý nhà nước (ủy ban nhân dân cấp huyện) cũng đồng thời là chủ sở hữu chỉ dẫn địa lý và nhãn hiệu chứng nhận. Khi các chủ thể là hiệp hội, doanh nghiệp, hợp tác xã có yêu cầu sử dụng khai thác thì phải kiểm tra điều kiện (cần và đủ) theo quy chế, quá trình kiểm tra định kỳ trong quá trình các chủ thể sử dụng và khai thác, cảnh báo cho các chủ thể khi sử dụng không đúng mục đích,... Hoạt động này thông qua tổ chức chuyên nghiệp chứ để kiêm nhiệm do một phòng thuộc Ủy ban nhân dân thực hiện sẽ dẫn đến những khó khăn và sẽ rất ít chủ thể tham gia sử dụng khai thác như: Thủ tục hành chính phiền hà, không đủ con người để triển khai, chuyên trong lĩnh vực có những hạn chế.

Thứ năm, sự phối hợp giữa chủ sở hữu tài sản trí tuệ, tổ chức kinh tế và người sản xuất trực tiếp chưa cao.

Đối với hai chỉ dẫn địa lý, mười hai nhãn hiệu chứng nhận và mười nhãn hiệu tập thể đều do cơ quan lý nhà nước hoặc Hội nông dân là chủ sở hữu. Sau khi bảo hộ sự gắn kết giữa chủ sở hữu chỉ dẫn địa lý, nhãn hiệu với các tổ chức kinh tế còn khá lỏng lẻo (số lượng hội viên được giao khai thác hoặc ủy thác cho hai tư chứng nhận trên còn khá ít); qua khảo sát chưa thấy có những biện pháp mạnh vận động các tổ chức kinh tế (doanh nghiệp, hợp tác xã) tham gia. Đối với hai chỉ dẫn địa lý thì được phát triển từ nhãn hiệu và có thương hiệu nên tổ chức kinh tế được giao khai thác sử dụng là hộ gia đình trông coi,

⁵ Vĩnh Thông (VOV-Miền Trung) (2020), Nông dân Quảng Ngãi làm giàu nhờ chuỗi liên kết sản xuất, <https://vov.vn/kinh-te/nong-dan-quang-ngai-lam-giau-nho-chuoi-lien-ket-san-xuat-1069176.vov>, truy cập ngày 10/07/2020.

trồng quế và một số doanh nghiệp từ thời điểm trước khi bảo hộ chỉ dẫn địa lý. Đối với nhãn hiệu chứng nhận thì mối quan hệ giữa hợp tác xã với hộ sản xuất khá chặt chẽ, tuy nhiên còn những trường hợp muốn ngoài hợp tác xã và không tham gia sử dụng nhãn hiệu tập thể.

Thứ sáu, hệ thống kiểm soát sản phẩm mang chỉ dẫn địa lý trong và ngoài chưa cao.

Kiểm soát trong là kiểm soát điều kiện, quy trình và những yêu cầu để đảm bảo chất lượng hành hóa gắn với chỉ dẫn địa lý và nhãn hiệu. Qua khảo sát thực tế, thì hoạt động này tuy chưa triệt để nhưng bước đầu đã được thực hiện, tuy nhiên thực sự chưa cao nếu tổ chức kinh tế (doanh nghiệp, hợp tác xã) không duy trì chất lượng. Chẳng hạn sử dụng nguồn nước sạch cho trồng tỏi ở Lý Sơn, thuốc bảo vệ thực vật khi trồng như thế nào? Trường hợp lạm dụng thì chủ thể nào kiểm soát? Đối với quế Trà Bồng có những hộ gia đình không tham gia sử dụng chỉ dẫn địa lý hoặc không muốn tham gia vùng chuyên canh? Những vấn đề trên qua khảo sát thực tế còn chưa quan tâm đúng mức.

Với thương hiệu của những sản phẩm mang chỉ dẫn địa lý hay nhãn hiệu có giá trị như Quảng Ngãi thì số lượng khách hàng và giá thành sẽ cao hơn. Do đó, kiểm soát ngoài là việc kiểm soát hàng hóa tương tự từ khu vực khác vận chuyển về để gắn chỉ dẫn địa lý hay nhãn hiệu (mà không qua quy trình kiểm soát trong nào). Nếu không kiểm soát tốt thì các doanh nghiệp tỉnh khác hoặc ngay trong địa phương sẽ sử dụng bao bì sản phẩm có mẫu mã như chỉ dẫn địa lý hay nhãn hiệu đã đăng ký để gây nhầm lẫn cho người tiêu dùng. Tình trạng này kéo dài sẽ dẫn đến mất niềm tin vào sản phẩm đặc thù của địa phương. Ví dụ: “Hiện nay, tỏi Khánh Hòa có giá thấp hơn tỏi Lý Sơn mấy chục ngàn đồng một ký. Loại tỏi một nhánh (tỏi cô đơn) giá chênh lệch cả trăm ngàn đồng. Nhiều người hám lời trộn lẫn với tỏi Lý Sơn để bán mà không nghĩ đến tác hại của việc làm này. Giữa tháng 2/2020, lực lượng chức năng huyện Lý Sơn đã phát hiện thu giữ gần 1 tấn tỏi củ khô được chứa trong các bao tải và thùng carton vận chuyển trên tàu cao tốc ra đảo. Tuy nhiên, mọi chuyện chỉ dừng lại ở việc nhắc nhở chứ không thể xử phạt”⁶.

Thứ bảy, quảng bá thương hiệu sản phẩm chưa được mạnh

Thương hiệu sản phẩm được quảng bá tới người tiêu dùng, qua khảo sát cho thấy việc quảng bá chưa có đặc thù cho những sản phẩm mang yếu tố địa danh ở địa phương.

Trên thực tế cho thấy trên website chỉ có số ít nhãn hiệu có đăng ký riêng. Tờ rơi giới thiệu sản phẩm kèm theo hàng hóa mang chỉ dẫn địa lý, nhãn hiệu: nguồn gốc, quy trình

⁶ Vĩnh Thông (VOV-Miền Trung) (2020), Làm gì để tỏi Lý Sơn không bị đánh tráo ở vương quốc' tỏi, <http://baotnvn.vn/tin-tuc/Phong-su/7743/Lam-gi-de-toi-Ly-Son-khong-bi-danh-trao-o-vuong-quooc-toi>, truy cập 05/06/2020.

nuôi trồng, chế biến, đặc tính, công dụng và sử dụng,...là tương tác giữa người tiêu dùng và nhà sản xuất còn chưa có. Việc tham gia các hội chợ, triển lãm còn hạn chế, quảng bá sản phẩm tại các siêu thị, điểm bán hàng sạch còn ít. Cam kết của cá nhân/hộ sản xuất đảm bảo sự bền vững khi sử dụng nhãn hiệu chưa được thực hiện triệt để. Mô hình sản xuất hữu cơ đối với các sản phẩm mang chỉ dẫn địa lý và nhãn hiệu chưa nhiều. Mô hình thí điểm và đầu tư triển khai sử dụng khai thác chỉ dẫn địa lý hoặc nhãn hiệu còn ít. Các chính sách hỗ trợ sau khi chỉ dẫn địa lý, nhãn hiệu được bảo hộ còn chưa cụ thể như: Hỗ trợ các chủ thể tham gia về các điều kiện tham gia sử dụng; hỗ trợ kỹ thuật; hỗ trợ đầu ra cho hàng hóa (kết nối với một doanh nghiệp tiêu thụ hay siêu thị lo cho đầu ra); Hỗ trợ kinh phí để xây dựng truy xuất nguồn gốc (QR code).

4. Kết luận

Quảng Ngãi là địa phương có rất nhiều thành công trong việc các lập các tài sản trí tuệ mang yếu tố địa danh với các đối tượng là chỉ dẫn địa lý, nhãn hiệu chứng nhận và NHHT. Khai thác tài sản trí tuệ bước đầu đã có những kết quả nhất định, nhiều sản phẩm đã có thương hiệu quốc gia và quốc tế như chỉ dẫn địa lý Tỏi Lý Sơn, Quế Trà Bồng, Chè Minh Long,...vv. Tuy nhiên, bên cạnh những thành công còn có những hạn chế nhất định. Thông qua xác định những hạn chế mới có những giải pháp đồng bộ khai thác tài sản trí tuệ đã được bảo hộ mang yếu tố địa danh hoặc những tài sản chủ lực ở địa phương tạo thương hiệu, nâng cao sinh kế cho người dân và thúc đẩy phát triển kinh tế xã hội.

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hiền Cừ (2021), *Lại chở tỏi ra... đảo tỏi*, <https://nhandan.com.vn/xahoi/lai-cho-toi-ra-dao-toi-637834/> truy cập ngày 9/03/2021.
2. VITC (2017), *Mô hình Hợp tác xã Nông nghiệp Long Hiệp mang lại hiệu quả kinh tế cao*, <https://sanphamvungmien.vn/doanh-nghiep/2018/12/mo-hinh-hop-tac-xa-nong-nghiep-long-hiep-mang-lai-hieu-qua-kinh-te-cao>, truy cập ngày 20/6/2022.
3. Vĩnh Thông (VOV-Miền Trung) (2020), *Nông dân Quảng Ngãi làm giàu nhờ chuỗi liên kết sản xuất*, <https://vov.vn/kinh-te/nong-dan-quang-ngai-lam-giau-nho-chuoi-lien-ket-san-xuat-1069176.vov>, truy cập 10/07/2020.
4. Vĩnh Thông (VOV-Miền Trung) (2020), *Làm gì để tỏi Lý Sơn không bị đánh tráo ở vương quốc' tỏi*, <http://baotnvn.vn/tin-tuc/Phong-su/7743/Lam-gi-de-toi-Ly-Son-khong-bi-danh-trao-o-vuong-quoc-toi>, truy cập 05/06/2020.